

HERMENEUTIKA IR NIHILIZMAS ARBA – APIE FILOSOFIJOS „LIETUVIŠKĄJĄ“ TAPATYBĘ

Rita Šerpytė

Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. (8 5) 2 66 7613; fax (8 5) 268 7189
El. paštas: rita.serpytyte@rstc.vu.lt

Straipsnis skiriamas hermeneutinės tradicijos Lietuvos filosofijoje aptarčiai. Keliamas klausimas – kas sudaro šiuolaikinį hermenutinį mąstymą? Šiuo straipsniu siekiama atskleisti ontologinės hermeneutikos interpretacijos Lietuvoje skirtingas galimybes. Straipsnyje aptariami hermeneutinio mąstymo svarbiausio atstovo Lietuvoje – Arūno Sverdiolo – tekstai. Vadinamoji Heideggerio provincijos „urbanizacija“ Lietuvos filosofijoje realizuota Sverdiolo, yra gretinama su kita „galimybe“ – Heideggerio provincijos „materializacija“, įkūnyta tokių skirtingų Lietuvos filosofų kaip Arvydas Šliogeris ir Tomas Sodeika. Straipsnis baigiamas Gianni Vattimo įžvalgos apie hermeneutikos ir nihilizmo ryšį aptartimi. Keliamas klausimas, ar nėra taip, kad hermeneutikos ir nihilizmo sąsajos įžvalga panaikina „bet kurią“ filosofijos tapatybę?

Pagrindiniai žodžiai: hermeneutika, nihilizmas, koiné, Heideggerio provincijos „urbanizacija“, filosofijos tapatybė, Lietuvos filosofija.

Taip susiklostė, kad ne sykį, o kuo toliau, tuo dažniau savo pranešimus arba straipsnius imu pradėti lietuviškais filosofiniais „anekdotais“ – tikrais savaip iškalbingais nutikimais iš Lietuvos filosofų pasaulio. Šie tam tikru rakursu pamatyti epizodai, kurių dalyviai – personažai esame mes patys, galėtų neblogai paliudyti tam tikrą filosofijos Lietuvoje situaciją. Buvau ketinusi iš tokių trumpų etiudų sukomponuoti visą šį tekstą. Tačiau pamaniau, kad tada iškiltų „supratimo“ problema. Todėl nutariau kalbėti apie hermeneutiką. Tad šiam atvejui tiks vienas labai paprastas epizodas, leidžiantis pradėti kalbą apie hermeneutiką, jos „nuotykius“ Lietuvoje ir – hermeneutinę kalbą apie lietuviškąją filosofiją.

Šis epizodas – tai prisiminimas, kaip Filosofas, t. y. Arvydas Šliogeris, pamatęs mano rankose Gianni Vattimo knygą *Modernybės pabaiga*, paklausė: „Ar tas tavo Vattimo ką nors *savo* yra parašęs, ar tik kitus nagrinėja? Ar jis turi nors vieną *savo* idėją? Kiek skaičiau, tai vien Heideggeris ir kiti. Menkysta italas.“

Akivaizdu, kad kalbà ne apie Vattimo, na, o sakyčiau apie tai, kaip galima ir ar galima filosofijoje „turėti ką nors *savo*“. Galima pridurti – „ką nors lietuviško“.

Tiesa, paprastai šį epizodą prisimenu, atrodytų, kitu pretekstu – ne kalbėdama apie Lietuvos filosofijos situaciją, o keldama dabarties filosofijos apskritai *hermeneutinio* „pašaukimo“ klausimą. Tačiau čia

* Straipsnis parengtas pranešimo, skaityto Lietuvos filosofų draugijos ir Vilniaus universiteto rengtoje konferencijoje „Filosofija Lietuvoje ir Lietuvos filosofija“ (2010 m. gegužės 7 d., Vilnius), pagrindu.

kaip tik ir noriu atkreipti dėmesį, kad klausimas apie galimybę „turėti ką nors savo“, „ką nors lietuviško“ yra atremtas į filosofijos hermeneutinės tapatybės klausimą.

Dažnas iš Lietuvos dabarties filosofų tekstų, save tapatinančių su kontinentine tradicija, yra vienaip ar kitaip „įsipareigojantis“ vadinamajam fenomenologiniam-hermeneutiniam „metodui“. Tokį „įsipareigojimą“ galime išskaityti ne tik daktaro disertacijų įžangose, bet ir straipsnių bei monografijų įvaduose. Čia kaip tik turimi galvoje ne tiek hermeneutikos istorijai skirti tekstai, kiek įvairios filosofinės problematikos tekstai, praktikuojantys minėtą „metodą“ ar kaip kitaip atstovaujantys hermeneutiniam „požiūriui“.

Tačiau ar tai kaip nors apibrėžčiau atskleidžia Lietuvos filosofų diskurso santykį su hermeneutika? Drįsčiau tvirtinti, kad ne, – geriausiu atveju tai tik formalus filosofijos hermeneutinės tapatybės iš/pripažinimas.

Taigi, kalbėdama apie filosofiją Lietuvoje ir lietuvišką filosofiją, bandysiu išdėstyti savo požiūrį į tai, ar šiandien įmanoma ne-hermeneutinė filosofija. Kaip šiandien gali būti traktuojama hermeneutika ir kokie yra tokio jos traktavimo lietuviškieji „atitikmenys“? Kokios galimos hermeneutinės (ir ne) jos alternatyvos (Lietuvoje)? Ar hermeneutika apskritai nepanaikina klausimo apie (lietuviškąją) filosofijos tapatybę?

Šiuolaikinis Vakarų mąstymas kaip hermeneutinis mąstymas remiasi idėja, kad interpretacija apskritai yra būdas, kuriuo „subjektas“ susitinka „pasaulį“ ir ima orientotis jame. Būtų galima net kiek

paradoksaliai pasakyti, kad hermeneutika šiandien yra ne viena filosofija šalia kitų ar tarp kitų, o išversti šią ištara tariant, jog filosofija šiandien yra viena iš galimų hermeneutikų. Nietzsche's ištara „viskas yra interpretacija“ šitaip „dirba“ hermeneutikos išplėtimo naudai. Tokio išvertimo prasmė yra akivaizdi: jeigu viskas yra interpretacija (viskas yra hermeneutika), tai filosofija tėra tik vienas iš būdų, kuriuo ta hermeneutikos universalizacija konkretizuojasi. Bet koks pasaulio supratimas (meno, istorijos, politikos etc.) yra hermeneutinis aktas ir hermeneutinis faktas.

Tačiau į hermeneutikos universalizacijos problemą galima pasižiūrėti ir labiau specifiskai, tariant, kad hermeneutikos tapimas universalia negali būti suprastas kaip ankstesniųjų „regioninių“ praktikų išsiplėtimas, bet veikiau kaip hermeneutikos vyksmas visiškai kitoje plotmėje nei ankstesnės (Antikos, Viduramžių, Renesanso) hermeneutinės praktikos. *Sein und Zeit* hermeneutika yra tokia, kuri atsiriboja nuo teologijos egezetinės tradicijos, nuo teisės, filologijos tradicijos, bet išsaugo savyje tai, kas jų buvo pasiekta ir ką telkė pats *hermenéuein* praktikavimas. Tai yra išsaugo būtent tai, kad interpretavime yra kalbama apie istorinius ir egzistencinius „subjekto“ ir bendruomenės pasirinkimus bei apsisprendimus.

Kaip žinia, hermeneutikos kaip to, kas turi konstitutyvų vaidmenį *logos* tematizacijoje, idėja iš pradžių Heideggerio filosofijoje, paskui nuosekliai ir sistemiškai Gadamerio filosofijoje tapo sujungta su senąja, antikine *hermenéia* kaip *sermo* ir kaip *verbum* idėja. (Gadamerio citata apie kalbą. Kaip hermeneutinė problema ima

(su)tapti (su) kalbos problema. Pirmaprādės kalbos.). Šiuolaikinės hermeneutikos universalumo pretenzija kyla iš šių prielaidų išplėtojimo. Šiuo pagrindu ištara „hermeneutinė filosofija“ reiškia ne filosofinių tekstų interpretaciją, bet užsiėmimą interpretacija kaip fundamentaliu filosofijos klausimu.

Kaip šiuo požiūriu atrodo Lietuvos filosofija? Prisimenant minėtąjį profesoriaus Šliogerio klausimą, galima manyti, kad Lietuvos filosofijai hermeneutikos kaip interpretacijos problema pirmiausia rūpi ir joje yra traktuojama kaip filosofinių tekstų interpretacijos problema. Tada, be jokios abejonės, išskyla klausimas – kas geriau, t. y. kas tave daro „tikresniu“ filosofu – svetimų tekstų interpretatoriaus statusas ar antihermeneutinis nusiteikimas, „garantuojantis“ (metafizinį?) „originalumą“ – ir galbūt metafizinio mąstytojo statusą? Būtų galima laikyti tokį požiūrį į hermeneutiką tik lakia profesoriaus fraze, tik svarbia nuoroda į lietuviškosios filosofijos, nesugebančios pateikti jokių išvalgų apie tikrovę (pasaulį), o tik papūgiškai atkartojančios vakarietiškas idėjas, lėkštumą, jeigu ši frazė negeneruotų bendro požiūrio į užsiėmimą hermeneutika ir nepretenduotų būti lietuvišku atsakymu į hermeneutikos tapatybės klausimą. Juk šią frazę nesunku nukreipti ne tik į Vattimo, bet kad ir į Arūno Sverdiolo filosofiją. Iš tikrųjų – ar Sverdiolas turi kokią *savą* filosofijos idėją, ar tik nagrinėja Gadamerio ir kitų tekstus? Šitaip klausiant, iš akių išleidžiamas hermeneutikos universalumo orientyras – bandymas užsiimti interpretacija kaip fundamentaliu filosofijos klausimu.

Tačiau, kad ir kaip mes suprastume filosofiją, tiek, kiek esame filosofai, mums išlieka svarbus *pradžios* klausimas. „Nuo ko pradėti?“ – klausia prof. Šliogeris *Niekyje ir Esme* (Šliogeris 2005: 18). Ir atsako: „Pradėti reikia nuo pradžių“. O kas yra pradžia? Hermeneutika atsakytų – kalba. Profesorius Šliogeris irgi taip taria. Bet tik iš pradžių.

„...> filosofui visada tenka pradėti nuo kalbos ir kalba užbaigti. Pradedant nuo pirmojo, kiekvienas sakinytis yra Gordijaus mazgas, perkertamas kitu sakiniu. Ar įmanoma perkirsti kalbos Gordijaus mazgą taip, ka nebeliktų jokios kalbos?..“ (Ten pat).

Arba:

„Reikia dar sykių pradėti nuo žodžių „Nuo ko pradėti?“, tik dabar jau aiškiai žinant, kad pradedama nuo žodžių, nuo kalbos“ (Ten pat: 19).

Bet po to pasirodo, kad ne, ne kalba, o „juslinis daiktas“ yra tai, nuo ko reikėtų pradėti.

A. Šliogeris apie jį taria: „Štai tas“.

Tačiau kyla klausimas – ar įmanoma eliminuoti kalbą kaip tai, nuo ko neišvengiamai pradedama?

Iš kalbos problemos, t. y. iš hermeneutikos kaip besąlygiškai susijusios su kalba traktavimo, randasi ir šiandienės hermeneutikos situacijos apibūdinimas: visa, kas vyksta hermeneutikoje ir pati hermeneutika laikoma esanti išsidėsčiusi išilgai Heideggerio–Gadamerio ašies. Kaip žinoma, šis apibūdinimas randasi iš tam tikro būties ir kalbos santykio traktavimo. Kalbėti apie Heideggerio–Gadamerio ašį arba arką hermeneutikoje reiškia ne manyti, kad šie du mąstytojai atstovauja kokiam bendrai

platformai, o neišleisti iš akių, kad jų abiejų pastangomis hermeneutika tapo *koiné* ir kad tenka pripažinti šiuos du mąstytojus atstovaujant būties ir kalbos kaip priešingų polių įtampai. Vadinasi, hermeneutika traktuojama kaip atskleidžianti du priešingus konstitucinius momentus – ontologinį ir *Sprachlichkeit*, lingvistiškumo. Nepaisant akcentų, kuriuos Heideggeris, ypač vėlyvasis, suteikia lingvistiškumui, jam interpretacija yra pamatyta būties prasmės perspektyvoje. Gadameris, nepaisant jo ontologijos akcentavimo, interpretaciją mąsto ir mato kalbos požiūriu.

Kaip yra pastebėjęs Vattimo ne viename iš savo tekstų, prie šios kiek supaprastintos išvados dažnai prieinama, jeigu pernelyg rimtai priimamas labai taiklus Habermaso apibūdinimas: „Gadameris urbanizavo Heideggerio provinciją“ (Vattimo 1991: 138–139). Nors ši būties ir kalbos santykį nusakanti bei hermeneutikos tapatybę atskleidžianti ištara neišsemia interpretacijos problemos įvairovės ir, sutiktume, yra gana schemiška, ji gali būti pravarti identifikuojant hermeneutikos Lietuvoje situaciją.

Tada urbanizavusiais lietuviškąją (Heideggerio?) provinciją tektų laikyti pirmiausia Arūną Sverdiolą ir visą „neoficialiąją“ jo mokyklą.

Galbūt nesuklysiu pasakydama, kad filosofinės bendruomenės daugumai su hermeneutika Lietuvoje pirmiausia tapatinasi būtent Sverdiolo vardas. Tačiau *kultūros* akiratis kaip Sverdiolo tyrinėjimų laukas kartais gali pasirodyti kaip šalutinė interesų sfera ar specifinė hermeneutinio tyrinėjimo sritis. Nuo tokios elementarios

klaidos traktuojant hermeneutikos ir kultūros santykį mus nesunkiai apsaugos paties Sverdiolo požiūris: kultūros filosofija kaip savita disciplina nyksta visai filosofijai virstant kultūros filosofija. Kultūros filosofija, atsiskleisdama kaip kultūros patirties apmąstymas, sykiu apčiuopia, išskleidžia ir savitą – hermeneutinį – reflektyvumą.

Taigi, kaip pripažįsta ir pats Sverdiolas, hermeneutinė metodologija jam yra svarbi pačios kultūros traktavimo požiūriu. Sykiu ši metodologija netgi pareikalauja atsiskyti kultūros filosofijos sistemos pretenzijos. Hermeneutiką ir kultūros filosofiją Sverdiolas pristato kaip viena kitą įgalinančias ir lemiančias perspektyvas.

Kaip tokioje perspektyvoje atrodo paties Sverdiolo filosofinis įdirbis?

Atrodytų, kad tai, kas labiausiai rūpi autoriui ir kas patvirtina jo metodologines nuostatas, yra ne kas kita kaip „palyginti nedaugelio pasirinktų tekstų prasmės“ išryškinimas „iškeliant tai, kas sudaro pamatinius Vakarų kultūros tradicijos elementus ir ženklina esmines jos variacijas bei transformacijas“ (Sverdiolas 2007: 6).

Šiuo požiūriu Sverdiolo tyrinėjimų pačia šerdimi reikėtų laikyti jo monografiją *Steigtis ir sauga*. Čia, kaip matyti ir iš pavadinimo, įtraukiamos ir eksplikuojamos pačios steigties ir saugos kategorijos. Būtent jas Sverdiolas laiko nusakančiomis esminius kultūros aspektus – „tam tikros žmonių bendrijos pagrindų kūrimą, steigimą, „išradimą“, konstravimą“ bei tų pagrindų „palaikymą, saugojimą, atkūrimą, rekonstravimą (kuriame slypi taip pat kritika ir demonstravimas)“ (ten pat: 7).

Ši originali ir savo pasirodymo metu, mano galva, per mažai dėmesio sulaukusi

monografija iš tikrųjų yra ašis, apie kurią sukasi ir tolesni Sverdiolo tyrinėjimai. Kaip sako pats autorius, šioje monografijoje „daugiausia artikuliuojama paradigminių veiksmų sritis“, o vėlesniuose straipsniuose analizuojami įvairūs specifiški kultūros buviniai (esiniai), jų ypatybės.

Taigi, Sverdiolo mąstymas, panašiai kaip Heideggerio, skleidžiasi projektiškai. Toje projektiškoje orbitoje natūraliai įsukta ir hermeneutika bei jos pačios savivoka.

Kai išėjo *Būti ir klausti* ir teko kalbėti pristatant šią knygą, esu sakiusi, kad Sverdiolo hermeneutinė pozicija savitai steigiasi kaip tik iš bandymo rasti tam tikrus susiliečiančius taškus Heideggerio ir Gadamerio pozicijose. Vėliau ne sykį tą mintį esu pakartojusi. Galiu ir šiandien tai padaryti.

Jeigu ši Sverdiolo užmojį, t. y. tai, kaip jis į hermeneutinę tradiciją įtraukia Heideggerį ir Gadamerį, palygintume kad ir su Vattimo pozicija, tai būtų galima pasakyti, kad Vattimo vadinamoji *silpnoji hermeneutika* steigiasi iš tam tikro Heideggerio opoziciškumo Gadameriui pamatymo, iš tam tikros įžvalgos ir iškėlimo aikštėn tų Heideggerio filosofijos momentų, kurių, Vattimo nuomone, Gadameris nepaisė. Vattimo pirmiausia turi galvoje ir pabrėžia nihilistinius Heideggerio filosofijos momentus. Tad galima sakyti, kad Vattimo hermeneutika Gadamerį mato heidegeriškai.

O štai Sverdiolo pozicijoje, priešingai – Heideggeris yra matomas gadameriškai. Tai iš esmės formali įžvalga, tačiau po ja slepiasi, galima sakyti, visa hermeneutinė strategija. Su tuo yra susijęs net ir atskirų knygos *Būti ir klausti* skyrių išdėtymas... Sverdiolas čia neužima kokio

nors analitiškai orientuoto komentatoriaus vaidmens – minėtų autorių pozicijų sugretinimas skleidžiasi kaip tam tikra hermeneutinė pastanga, kaip interpretacija, kaip *hermenéia*. Bandydama tą hermeneutinę nuostatą atpažinti, ir kėliau sau tokį klausimą – koks yra tas Sverdiolo gadameriškai pamatytas Heideggeris? Šią mintį galima performuluoti ir bendriau – kaip Sverdiolas interpretuoja Heideggerio hermeneutinę poziciją? Tačiau čia noriu prisiminti dar ir kitą su mano plėtojama mintimi susijusį dalyką. Beveik vienu metu lietuviškai pasirodė ir kito hermeneutikos autoriaus Jeano Grondino knyga *Filosofinės hermeneutikos įvadas* (Grondin: 2003). Toje knygoje Grondinas, kalbėdamas apie Heideggerio hermeneutiką, kaip tik pastebi:

„Heideggerio mąstymas hermeneutiką ilgam laikui pastumia į filosofinio apmąstymo centrą“. (Tą mintį, beje, pakartoja ir Arūnas Sverdiolas). „Ir vis dėlto, – anot J. Grondino, – net Heideggerio atveju hermeneutika, nepaisant Būties ir laiko pasirodymo, ilgai buvo paslėpta. Savo naujas hermeneutikos pradines įžvalgas jis išskleidė pirmoje trečiojo dešimtmečio puseje skaitydamas paskaitas apie „Faktiškumo hermeneutiką“, tačiau nepublikuodamas savo tyrimų šia tema. Tai, kas svarbiausia, perėmė – ir tai mes šiandien galime teigti tvirtai – „Būtis ir laikas“, tačiau, žinoma, spaudžiant naujiems, probleminį lauką susluoksniuojantiems klausimams, dėl kurių kartais tapdavo neatpažįstamas sumanymo darbo hermeneutinis horizontas. Kaip jau buvo pastebėta, tam, kad nustatytų sistemine hermeneutikos vietą, jam 1927 m. opuse teprireikė paskirti ne ką daugiau nei pusę puslapio, kuriame daugiau vietos skirta kaip antai ontologiniam klausimui apie būties pradinę prasmę ir pagrindines artikuliacijas. Vėlesnieji darbai, žiūrint išoriškai, panašūs į pabrėžtinai atsakančius klausimą kelti hermeneutiškai (Grondin 2003: 159).

Tokia J. Grondino išvalga parodo, kokioje vietoje atsiduria interpretatorius, bandydamas Heideggerio hermeneutiką pamatyti savu žvilgsniu. Tiesą sakant, ji, Heideggerio hermeneutika, tam tikra prasme iš tikrųjų yra „paslėpta“. O vadinamasis *Būties ir laiko* hermeneutinis horizontas tam tikra prasme yra netgi „neatpažįstamas“. Kalbant apie vėlyvuosius Heideggerio darbus čia vėlgi galima prisiminti to paties Grondino mintį, kad išoriškai juose apskritai atsakoma klausimą kelti hermeneutiškai (žr.: ten pat). Visa tai turint galvoje, Sverdiolo užmoji ir būtų galima įvardyti kaip tų „paslėptųjų“ hermeneutinių Heideggerio filosofijos nuostatų iškėlimą aikštėn. Jos, o ir pats iškėlimo judesys iš tikrųjų nėra akivaizdūs. O paskaičiusiems ne vieną knygą apie Heideggerį galbūt gali pasirodyti, kad tos Heideggerio hermeneutinės nuostatos yra panašiai atpažįstamos ir interpretuojamos daugelyje tekstų. Bet atidesniu žvilgsniu žvelgiant, tam tikras „įėjimo“ į Heideggerį būdas – jo interpretacija, o ir tų paslėptųjų jo hermeneutikos nuostatų išryškėjimas vis dėlto ne visų autorių knygoose apie Heideggerį yra vienodas ir vienodai pavykęs – ne visi tai ir laiko savo tikslu. Sverdiolo knygoje *Būti ir klausti* hermeneutika iškeliamą aikštėn kaip tik pirmiausia bandant atpažinti ir, žinoma, išryškinti tuos paslėptuosius jos momentus. Tad galima sakyti, kad knygoje *Būti ir klausti* įvyksta Heideggerio sumanymo *Sein un Zeit* hermeneutinio horizonto atpažinimas.

Vėlyvieji Heideggerio darbai taip pat įeina į Sverdiolo akiratį, jie yra pristatomi išryškinant pastarųjų vidines hermeneutines nuostatas – tai yra čia kalbama apie tai,

kad Sverdiolui rūpi išryškinti tuos Heideggerio vėlyvųjų darbų momentus, kurie *savo esme, vidujai* yra hermeneutiniai. Išoriškai žiūrint, vėlyvuosiuose darbuose Heideggeris iš tikrųjų buvo atsisakęs savo kūrybinį užmojų formuluoti kaip hermeneutinį. Tad būtent tų vidinių hermeneutinių nuostatų išryškėjimas ir sudaro Sverdiolo hermeneutinį akiratį.

Sverdiolas pripažįsta, kad Heideggerio įnašas į hermeneutinės ontologijos kūrimą yra lemiamas (žr. Sverdiolas 2002: 104–114). Toji idėja, tiesą sakant, yra chrestomatinė, bet ji yra be galo svarbi bandant pamatyti hermeneutikos situaciją, ontologinės hermeneutikos autorius „išdėliojant“ tam tikra greta.

Pripažįstant Vattimo poziciją, t. y. tai, jog šiuolaikinė ontologinė hermenutika apskritai yra išsidėsčiusi išilgai Heideggerio–Gadamerio ašies, kyla klausimas – kaip, šitaip išsidėsčius hermeneutikai, matomas tam tikras svorio centras? Koks jos svorio centras pamatomas Sverdiolo akimis? Manyčiau, kad nors ir pripažįstamas tasai lemiamas Heideggerio įnašas į ontologinės hermeneutikos kūrimą, vis dėlto visos Sverdiolo simpatijos yra Gadamerio pusėje.

Hermeneutikai persiorientuojant į ontologinę hermeneutiką, jai įgyjant dabartinį pavidalą, kaip esminį dalyką Sverdiolas pabrėžia fenomenologinę jos kilmę.

Glaustai perteikdamas pagrindines Husserlio fenomenologines nuostatas, Sverdiolas kartu parodo, jog tai, kad fenomenologija padeda hermeneutikai ontologiškai persiorientuoti, kyla iš pačios fenomenologijos ribų suvokimo ir pripažinimo: „Heideggeris, gilindamasis į

fenomenologijos pagrindus, kaip tik ir iš-
kėlė klausimą apie pačios sąmonės būtį,
paklausė, ką reiškia tai, kad sąmonė yra, ir
kaip, koku būdu ar kokiais būdais ji yra“
(ten pat: 95).

Sverdiolas sykiu pademonstruoja, jog
Heideggeris būtį interpretuoja kitaip nei
Husserlis. Šis būtimi laikė iš esmės trans-
cendentalinio ego, arba grynosios sąmo-
nės, funkcionavimą tam tikru lygmeniu.
Heideggerio atsakymas į šį klausimą būtų
kito klausimo iškėlimas – kas gi iš tikrųjų
yra grynoji sąmonė arba tikrasis fenomenų
lauko pagrindas? Heideggeris teigė, jog tai
esą *Dasein* – „štai-būtis“ – žmogaus fak-
tinis ir istorinis buvimas pasaulyje. Žmo-
gaus būtis, „kokia ji pasirodo kasdieniame
egzistavime čia“, Sverdiolo žodžiais, ir
domina Heideggerį. Sverdiolas atkreipia
dėmesį į tą Gadamerio pastebėtą Heideg-
gerio „pasislinkimą“ nuo Husserlio: „Hus-
serlis net faktiškumą buvo linkęs laikyti
eidetine sąmonės duotybe“, o Heideggeris
manė, kad faktiškumas yra daug funda-
mentalesnis dalykas – jis nusako mūsų pa-
čių buvimo būdą. Beje, Heideggerio posūkį
link faktiškumo hermeneutikos Sverdiolas
apibūdina Gadamerio žodžiais: „Heideg-
geris sukūrė „faktiškumo hermeneutikos
sampratą ir šitaip, priešindamas Husserlio
fenomenologinei esmės ontologijai, su-
formulavo paradoksalų uždavinį... netgi
pačią egzistenciją interpretuoti kaip „su-
pratimą“ ir „aiškinimą“... „Supratimas“
yra nebe vienas iš žmogiškojo mąstymo
būdų tarp kitų <...>, o pamatinis žmogaus
štai-būties jaudrumas“ (ten pat: 98). Kaip
matyti, Sverdiolas kalbėdamas apie „pa-
sislinkimą“ nuo Husserlio, į svarstymų
lauką įtraukia faktiškumo hermeneutiką

bei labai išsamiai ją aptaria. Ir tai, mano
akimis žiūrint, yra vienas iš svarbiausių
dalykų Heideggerio filosofiją įtraukiant į
hermeneutinį akiratį*.

Diskusiniai momentai, sakyčiau, lie-
čia Arūno Sverdiolo knygos du paskuti-
nius Heideggeriui skirtos dalies skyrius.
Manu, kad jie atrodo patys problemiškiausi,
labiausiai diskutuoti, jeigu laikaisi
šiek tiek kitokios pozicijos, negu laikosi
Sverdiolas. Tai yra – jeigu toje Heideg-
gerio–Gadamerio „įtampoje“ laikaisi nebe
gadameriško atskaitos taško, o daugiau
heidegeriško – kaip, pavyzdžiui, Vattimo –
atskaitos taško. Net ir tada jei bandai prieš-
statyti ar dargi tam tikra prasme supriešinti
Heideggerį ir Gadamerį. Tad tų dviejų pa-
skutinių skyrių tam tikras problemiškus
labiausia krinta į akis. Jie yra pavadinti

* Bet kuris tekstų interpretatorius, taip pat
hermeneutinių knygų autorius susiduria ir su vertimo
problema, nes neabejotinai tenka savaip „pristatyti“ visą
sąvokų, terminų aparatą. Heideggeris, kaip žinoma, nėra
išverstas į lietuvių kalbą nė vienu ištisu savo veikalų. Tad
Heideggerį aptariant iškyla svarbių jo terminų interpre-
tavimo klausimas. Buvo labai įdomu aptikti, kaip Sver-
diolas verčia heidegerišką *Befindlichkeit*. Dirbdama su
studentais visada daug laiko skiriu šito termino kome-
ntavimui. Beje, esu pastebėjusi, kad ir kitose kalbose šito
termino vertimo strategija nėra nusistovėjusi. Jo verti-
mas, sakyčiau, yra susijęs net su pačios hermeneutikos
nuostatomis. Imponuoja, kad Sverdiolo knygoje šis ter-
minas išverstas nevienareikšmiškai, vienur – tai *padėtis*,
kitur – *išdėstymas štai-būties erdvėje*. Akivaizdu, kad
vienareikšmio *Befindlichkeit* atitikmens nėra, bet ta
strategija, kuri čia pasirinkta – kontekstualus ir visą
vokiško žodžio reikšmių spektrą įtraukiantis vertimas
(kiek jis apskritai įmanomas realizuoti bandant išversti į
lietuvių kalbą) – čia pasirodė svarbi. Nes „pririšus“ *Be-
findlichkeit* prie vieno lietuviško žodžio, gali įvykti taip,
kaip įvyko ir kitose kalbose. Pavyzdžiui, į italų kalbą
buvo verčiama *situazione emotiva* (emocinė situacija),
ir vėliau tai sudarė pagrindą Heideggerio ontologinės
pozicijos psichologizavimui. Heideggerio pozicija
„tapo“ pseudoegzistencialistinė – pernelyg psichologi-
zuota. Būtent todėl šis Sverdiolo knygos aspektas yra
labai reikšmingas.

„Filosofijos istorija kaip tekstas“ ir „Būtis ir kalba“ (žr. ten pat: 123–153). Vėlyvasis Heideggeris taip, kaip jis čia yra įtrauktas, o iš dalies ir *Būties ir laiko* Heideggeris kelia diskusinių minčių, šiuo požiūriu su Sverdiolu būtų galima ir ginčytis. Nema-nyčiau, kad turint galvoje būties ir kalbos tapatybę, kurią teigia ir Heideggeris, ir Gadameris, būtų galima taip vienareikšmiškai, kaip tai daro Sverdiolas, Heideggeriui daryti tokios, sakyčiau, „gadameriškos prigimties“ priekaištų. Man pasirodė, kad tas daug kartų linksniuotas Heideggerio „poetiškumas“, kai kur rašomas būtent ir su kabutėmis, Sverdiolui ne visada imponuoja. Jis tai pasako ir atvirai: Heideggerio tekstams iš esmės priskirdamas „galingą analitinį potencialą“ ir sykiu teigdamas, jog „kartais analitika paliekama nuošalėje, tada grynai analitiškai sekti jo mintį darosi nebeįmanoma“ (ten pat: 147). Tačiau ar šis priekaištas nekyla iš besąlygiško pasitikėjimo, gadameriškai suprasto *koiné* reikalavimu? Kita vertus, būtent toks Heideggerio kalbos kaip „poetinės“ kalbos vertinimas ir yra sverdioliškas, o sykiu lietuviškas Heideggerio „provincijos“ urbanizavimo judesys.

Šios „urbanizacinės“ pastangos vaisiu- mi – *koiné* kaip nepabaigiamo pokalbio ir susikalbėjimo pastangos praktikavimu – būtų galima laikyti ir specifškai lietuvišką Arūno Sverdiolo filosofijos dalį – kultūros pasaulio reiškinių interpretavimą. Drįsčiau suabejoti šios pastangos realizavimusi išlie- kant heidegeriškojoje provincijoje.

Tačiau trumpam grįžkime ir prie pa- čios Heideggerio „provincijos“ Lietuvoje. Vadinamoji Heideggerio „provincija“ čia

būtų labai nevienalytė. Kad ir kaip nenorėtų, tačiau interpretaciją būties prasmės perspektyvoje matančiųjų, o tai reiškia ir „hermeneutų“, stovykloje pirmiausia atsidurtų Arvydas Šliogeris. Jam *koiné* – bendra kalba – tai *galinga* kalba, pats *stiliaus* turėjimas, – tokia, kurioje iš esmės suspen- duojamas bet koks „bendrumas“, o į pirmą planą iškyla *pathos* unikalumas.

Tačiau visai kitaip Heideggerio „pro- vincijoje“ įsitaisytų Tomas Sodeika. Jo situacijai nusakyti, kaip esu pastebėjusi ir rašiusi, geriausiai tiktų Johno Caputo ra- dikaliosios hermeneutikos apibūdinimas. Priklausomybę vadinamajai radikaliajai hermeneutikai Caputo supranta kaip pa- stangą „likti ištikimam pirmapradžiam gyvenimo sunkumui ir neišduoti jo meta- fizika“ (Caputo 1987: 1). Tokią ištikimybę „pirmapradžiam gyvenimo sunkumui“ So- deika paliudija *tikrovės* „poliaus“, atitin- kančio Heideggerio „provincijos“ unikalumu, akcentavimu ir atstovavimu.

Taigi, jeigu tebelaikome tikra tą praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje pasiū- lytą hipotezę, kad hermeneutika tapo tam tikros rūšies *koiné*, ne tik filosofijos, bet Vakarų kultūros apskritai bendrąja idioma, hermeneutikos autoriais bus ne tik Heideg- geris, Gadameris, Pareysonas, Ricoeuras, bet ir Habermasas, Apelis, Rorty, Charles Tayloras, Derrida, Levinas. Projektuojantis į lietuvišką kontekstą tektų sakyti: ne vien Sverdiolas, bet ir Sodeika ir, neabejotinai prieš jo paties valią, – Šliogeris.

Ir dar – apie hermeneutikos įgalinamą „savitumą“.

Ontologinė hermeneutika, ta kuri sklei- džiasi Heideggerio „provincijoje“, šian-

dienos filosofijoje yra iškėlusį idėją, kurią būtų galima suformuluoti kaip hermeneutikos nihilistinį pašaukimą. Idėjos autorius, o gal veikiau – atpažinėjas interpretatorius yra tas pats Vattimo.

Jis teigia:

„Jeigu hermeneutika kaip filosofinė bet kurio tiesos patyrimo interpretacinio pobūdžio teorija yra mąstoma ne kaip kas nors kita, o kaip interpretacija, ar nerasime jos ūmtos nihilistinėje logikoje, kuri būdinga Nietzsche's hermeneutikai? Šią „logiką“ galėtume apibendrintai išreikšti tardami, jog nesama to, kas tikra, patyrimo interpretacinio esmiškumo at/pripažinimo be Dievo mirties ir be pasaulio fabulizacijos, arba, kas čia mums yra tas pat, be būties fabulizacijos pripaži-

nimo. Kitais terminais: neatrodo įmanoma „įrodyti“/„išbandyti“ hermeneutinės tiesos kitaip, nei pristatant ją kaip atsaką/atsakymą į būties istoriją, interpretuotą kaip nihilizmo įvykis (accadere)“ (Vattimo 1994: 11).

Ši mintis paliudija, jog postmodernioji hermeneutika savo pašaukimą atpažįsta kaip nihilistinį. Ar šiuolaikinis lietuviškasis filosofinis diskursas pretenduoja tokį pašaukimą realizuoti? Ir – kas įvyktų, jeigu tai būtų realizuota? Ar sugebėjus papasakoti būties istoriją nihilistiniais terminais išliktų aktuali filosofijos tapatumo idėja? Juk nihilistinė hermeneutika pako- reguoja požiūrį į pačią filosofijos tapatumo problemą.

LITERATŪRA

Caputo, J. D. 1987. *Radical hermeneutics*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Ferraris, M. 1997. *Storia dell'ermeneutica*. Milano: Bompiani.

Gadamer, H.-G. 1986. *Hermeneutik I. Wahrheit und Methode*, in H.-G. Gadamer. *Gesammelte Werke*. Band I. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

Grondin, J. 2003. *Filosofinės hermeneutikos įvadas*. Vilnius: Aidai.

Sodeika, T. 2010. *Filosofija ir tekstas*. Kaunas: Technologija.

Sverdiolas, A. 1996. *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos.

Sverdiolas, A. 2002. *Būti ir klausti. Hermeneitinės filosofijos studijos - I*. Vilnius: Strofa.

Sverdiolas, A. 2007. *Hermeneutinė kultūros filosofija: Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.

Šliogeris, A. 2005. *Niekis ir Esmas*. T. 1. Vilnius: Apostrofa.

Vattimo, G. 1991. *La fine della modernità*. Milano: Garzanti.

Vattimo, G. 1994. *Oltre l'interpretazione*. Milano: Editori Laterza.

Vattimo, G. 2001. *L'ontologia ermeneutica nella filosofia contemporanea*, in H.-G. Gadamer. *Verità e metodo*. Introduzione 1972 di Gianni Vattimo. Milano: Bompiani.

HERMENEUTICS AND NIHILISM, OR ON THE “LITHUANIAN” IDENTITY OF PHILOSOPHY

Rita Šerpytytė

S u m m a r y

The article deals with the hermeneutical tradition in Lithuanian philosophy. The issue of the contemporary hermeneutical thinking conclusions is analysed. The aim of the article is to disclose the different pos-

sibilities of interpreting the ontological hermeneutics in Lithuanian philosophy. The article discusses textes of Arūnas Sverdiolas, the main representative of hermeneutical thinking in Lithuanian philosophy.

The so-called “urbanization” of Heidegger’s province, made by Sverdiolas in Lithuanian philosophy, is juxtaposed to another “possibility” – “materialization” of Heidegger’s province, impersonated by such different Lithuanian philosophers as A. Šliogeris and T. Sodeika.

The article concludes with a discussion of the

relationship between hermeneutics and nihilism in G. Vartimo’s philosophy. The insight of this relationship disables the possibility of “whatever” identity of philosophy.

Keywords: hermeneutics, nihilism, *koiné*, “urbanization” of Heidegger’s province, identity of philosophy, Lithuanian philosophy.

Itikta 2010 06 03